

UNITÁRIUS KÖZLÖNY.

A VALLÁSOS ÉS ERKÖLCSÖS ÉLET ÉBRESZTÉSÉRE
KIADJA A DÁVID FERENCZ EGYLET.

Szerkesztik: Nagy Lajos és Boros György.

Megjelenik havanként egyszer. Ára 1 frt 20 kr. Egyes szám ára 12 kr.

Dicsőség Istennek.*)

(Hymnus.)

A hatalom Istenének
Zendüljön ajkunkon ének!
Ki teremtett mindeneket,
A szép földet, a szép eget;
Füvet, fát és virágokat,
Napot, holdat s csillagokat.
Mily nagy kezednek munkája!
Nagyságodat lelkünk csudálja ---
Dicsőség néked Teremtőnk!

Az áldások Istenének
Zendüljön ajkunkon ének:
Tőle, kinél nincsen árnyék,
Száll le minden jó ajándék.
Javait a jószág Atyja
Bő kezével osztogatja;
Ő táplálja mi testünket,
S kies mezőkön mi lelkünket —
Áldott légy áldás kutfeje!

A békesség Istenének
Zendüljön ajkunkon ének!
Ő törli le könnyeinket,
Gyógyítgatja sebeinket,
Vigasztaló szép beszéddel,

S biztatgató reménységgel.
Mint a friss harmat hullása:
Termő lesz a szív újulása,
S imádságban illatozik.

A kegyelem Istenének
Zendüljön ajkunkon ének!
Ki a Jézust elküldötte:
E világot úgy szerette.
Szeretetnek mély tengere,
Boldog, ki elmerül bele!
Atyánk, mily magas szerelmed!
Elmének nem ér föl, — hiszünk
Benned,
S porba borulva imádunk!

Az öröklét Istenének
Zendüljön ajkunkon ének!
Hullj bár testünk a mély sirba:
Nevünk Istennél fölírva.
Ha Jézussal élünk, halunk,
Mint ő, mi is föltamadunk.
Hogyha innen elköltözünk,
Örök dicsőségbe öltözünk —
Dicsőség légyen Istennek!

Sántha Károly,

*) A Dávid Ferencz Egylet pályázatán megjutalmazott ének.

Dávid Ferencz életéből.

Kolozsvári pappá választása.

Gondolkozni és tanulni szerető ember előtt semmi sem lehet vonzóbb és tanuságosabb, mint a nagy emberek élete. Dávid Ferencz az unitárius egyház megalapítója, hazánk vallási reformációja nagy emberei közé tartozott. Mindenki, de különösen unitárius ember, lelki sovárgással kérdezheti ki volt ő? Hol és hogy élte le életét? Honnan nyerte azt a rendkívüli kitartást, a mellyel munkáját keresztül vitte? Honnan azt a lelki erőt, mellyel annyi akadályt és oly sok fájdalmat leküzdhetett? Ezekre az önként jövő kérdésekre ugy felelhetnénk meg legrövidebben, ha eltudnók mondani élete történelmét. Ugy ha módunkban állana az, hogy mint sok más jeleseket, elővehetnők saját feljegyzéseit, melyekben a maga leplezetlen őszinteségében elmondta volna barátjának, nejének, vagy akár önmagának azokat a lelki harcokat, a melyeken keresztül ment, azokat a terveket és reményeket, a melyekre felépítette ifjukora légvárait s lerakta a férhias meggondoltság szilárd épületét. De a Dávid Ferencz élete első feléről nem szól majdnem semmi biztos tudósítás. Mások feljegyzése s következtetés után tudjuk azt is, hogy itt Kolozsvárt 1510-ben született.*)

A mint Kolozsvár utcáin néha gonddal telve, máskor gondtalanul járunk, képzeletünkben mintegy látni véljük ugyanazt a helyet mely az ő lába nyomdokait viselte. Az a szép piaczi templom, városunk disze, sok éven át hallotta ékes beszédét. Házaink közt még most is van egy néhány, melyek még abból az időből valók s így sokat tudnának beszélni az ő hírnevéről.

Itt töltötte el élete ifjuságát. A férfikor teljességében 38 éves korában, innen küldötte Wittenbergbe, a reformacio fővárosába, pártfogói áldozatkészsége. Külföldön mintegy másfél évig időzött, s haza jöve már 1550-ben Beczterczen lett iskolai igazgató s rövid két év multán Péterfalván lett pap, vagy a mint akkor nevezték, plébánus. Két-három évet tölthetett Péterfalván, miután újból alkalmat nyert arra, hogy vissza térhessen szülővárosába, Kolozsvárra. Hátralevő élete legnagyobb részét itt töltötte el. Itt érlelődtek meg lelkében azok az eszmék, a melyek Erdély és Magyarország egyik része uj reformatorává tették.

*) Azokat, a kik Dávid Ferencz életét ét irodalmi működését tüzetesebb tanulmányozás tárgyává akarják tenni, utaljuk jeles írónk Jakab Elek „Dávid Ferencz emléke“ cz. művére.

Jelenleg a kolozsvári papi hivatalba jutása érdekes körülményeivel fogunk megismerkedni.

Hogy a reformatio kora beli kolozsvári papság helyzetét és feladatát világosan meglehessen érteni, szükséges egy kis historiai tájékoztatás. Kolozsvárnak két városa volt, az ó és az új. Mindkettőt kőfal kerítette és pedig legtöbb helyen kettős. A két város már a híres Mátyás kora óta, sőt tán ezelőtt teljesen egygyé lett. Egységének központja a piaczi templom, melyet Zsigmond király kezdett építtetni, s a mely már több mint száz éve készen volt. Ettől délre, szintén a piacz közepén, volt egy kis kápolna Szt.-Jakab kápolna, mely amannál korábban, vagyis akkor készült, mikor az óváron kívül csak egy néhány ember lakott. Az óvárban a most is meglevő s az új várban a mai reformatus templomok voltak még. Az egy hitet valló városban a templomok és papok ügye egy volt a város ügyeivel s ez a viszony a reformálás után is, mely 1540 körül történt, épségben megmaradt. A város választotta a papokat, az látta el javadalmakkal. Éppen a Dávid Ferencz idejében a főpap — vagyis plébánus — mellett volt négy rendes pap, s egy káplán A plebanusság oly szép hivatal volt, melyért a legjelesebb emberek versenyre keltek és a plébánus választás olyan kiváló jog, a mely miatt a város magyar és szász polgárai között száz évnél tovább heves versenyzés folyt.

Midőn a város reformálása végbe ment, akkor a lakosság körülből egyenlő számban volt magyar és német — vagyis szász — ajku. De mióta a piaczi templom felépült, a magyaroknak sok panaszok volt a szászok ellen, mert azok nem tartották tiszteletben, királyi levélben is megerősített ama jogukat, hogy a templomot a szászokkal egyenlő mértékben használhatják, a plébánust egyszer magyar, egyszer német ajkuak közül válasszák, valamint a városi birót (polgármester) esküdteket és centumpátéereket is. Ez a viszályos ügy 1568-ban nyert végleges megoldást, midőn Csáki Mihály kancellár meghallgatá a magyarok kérését, s királyi peccéttel ellátott levélben mondotta ki, hogy ezentul, vagyis ha a mostani szász részről választott plébánus, Dávid Ferencz, meghaland, vagy hivataláról lemond, magyar nemzetbeli választassék plébánusnak s aztán szász és így tovább. Ezzel együtt járt az is, hogy a piaczi tomlomot, a plébánusi s templomi jószágok jövedelmeit is az illető plébánus használta.

A város reformálása óta, a plébánusi magas tisztet az ország-

szerte ismert hires könyvnyomtató és író: Heltai Gáspár viselte, ki szintén szász nemzetbeli vala. Heltai 1553-ban könyvnyomtató társával Hofgréffel meghasonlott s ennek következtében elhatározta, hogy a várostól is bizonyos időre megválik. Beadta lemondását a plebánus-ságról.

A város megindult a pap keresésben. Hogy vajjon szólított-e meg mást, tudnunk nem lehet, de az bizonyos, hogy saját szülöttjére Dávid Ferenczre fordította tekintetét. Dávid Ferencz ekkor már 43 éves volt, tehát éppen élete delelő pontján állott.

A város felszólítására nem adott és nem is adhatott gyors választ, mert ugyanakkor kapott meghívást Szebenből és Kassáról is. A két első meghívás megleli magyarázatát abban, hogy mint erdélyi városok jól ismerhették őt már, de az utóbbi azt bizonyítja, hogy hire túl terjedt hona határain. Ez egyszersmind tanusítja azt is, hogy abban a korban a jó szónokokat az egész haza, nemcsak hanem az új eszmék világa, magáénak vallotta s versenyre keltek, hogy magoknak megszerezhessék. A közös tudományos nyelv a latin, jó közitő volt. Így történhetett meg az, a mi ma csaknem páratlan esemény, hogy éppen itt Kolozsvárt számos külföldi tudós pap volt, mint p. o. Sommer János német, Paleolog Jakab görög származásu.

Dávid Ferencz, mind a mellett hogy tudta, hogy az evangelium szava szerint: „proféta nem kedves a maga hazájában“ elfogadta Kolozsvár meghívását. Rendkívüli volt a város népe öröme. A város elöljárósága a már korábban bevett gyakorlat szerint nagy ünnepélyességgel és hosszas ceremóniákkal ültette a fontos plebánusi székbe ujonnan megválasztott papját. A beiktatás napjára a városi tanács a centumpatereket és a város közönségét összehívta a papi curiára. Innen aztán hat tanácsos elment, hogy a megválasztott plebánust meghívják a tanács és közönség elébe.

A plebánus a hat biztos között a többi papok kíséretében megindult. A papok megállottak az első curiában, ellenben a megválasztott plebánus bement a belsőbe a tanács és a centumpaterek közé, a hol egy emelvényen álló asztal mellé ülván, egyik főbíró a város nevében üdvözölte, mire a plebánus felelt. Ezután a város főjegyzője felolvasta a plebánus választás módját, mire a tanács kimondotta, hogy az ezután is megtartandó lesz.

A mint ezek a belső udvarban lejártak, a plebánus a négy idősebb senator kíséretében lement a templom körudvarára, honnan aztán az

egész nép kíséretében kimentek a piacra és megkerülték azt. A plébánus jobbán mentek a legelőkelőbb tanácsosok, balján pedig a papok, kik felügyeltek arra is, hogy a plébánus előtt az illő rend megtartassék. Itt a főbíró személyese egy kidolgozott beszéddel üdvözölte a plébánust, mire az hasonlóval felelt. E közben a tanulók s az iskolás gyermekek helyet foglaltak a templom karzatján a meghatározott rendben. A mikor a plébánus megérkezett a templom ajtajához, a toronyból a legjobb kiáltó kikiáltotta, hogy az egész ekklesia gyűljön össze. Ezzel beindultak a templomba. Elöl ment a plébánus, utánna a papok, aztán pedig a senatorok. Az egész menetet bezárta a nagy közönség.

A mikor már az egész gyülekezet helyet foglalt a templomban, az énekvezér a diákokkal s a többi tanulókkal együtt énekelni kezdette: Téged Isten dicsérünk (Te Deum laudamus), melyet az egész gyülekezet, a férfiak s az asszonyok együttesen kísértek. A plébánus hozzá lépett az urasztalához, melytől balra állottak az egyházi emberek, jobbról a senatorok, közbül félkört képezett a gyülekezet.

Az urvacSORaosztás lejárván, a plébánus az urasztala mellé állott, mire a város szónoka (interpres) felállott s az alkalomra Isten áldását kérte, elmondván, hogy a jelenlegi egy régi szokása a városnak s hogy az ezután is megtartandó.

Ekkor az egyik egyházi szónok előlépett a plébánus mellé, s hálát adván Istennek az egyház iránt tanusított jóságáért egy beszédet tartott a városi tanácshoz, a centum paterekhez és az egész városhoz.

A mint a szónok bevégezte beszédét két-két férfi, a magyarok és szászok részéről, a plébánushoz lépett, felemelték vállaikra és kétszer fenhangon kiáltották: éljen! Azután hasonlóan éljent kiáltottak az egyházi emberek és a tanulók. Ez elvégződván, apró pénzt szórtak el a templomban, hogy azt a tanulók felszedhessék.

Ezzel a templomi szertartás végett ért, de nem a felavatás, mert a templomból, ugyanabban a rendben a hogy oda bementek volt kiindultak s bevonultak a plébánus lakására, hol a templomi szónok a plébánust fogadta s a plébánia házát minden hozzá tartozókkal, valamint a mezei és erdei birtokokkal s minden jövedelmekkel együtt átadta a plébánusnak hosszasan tartó életet kívánván neki. — A plébánus fogadta a beszédet s ígéretet teve, hogy Istentől adott erejével a maga szent hivatalában szolgálni fogja a várost.

Dávid Ferenc, több mint húsz esztendeig viselte a plébánusi hi-

vatal nehéz terheit. E jeles férfi élete az új hivattal új fordulatot kapott, de új fordulat állott be azzal együtt Kolozsvár történelmében is.

Dávid Ferencz azokkal a tulajdonokkal rendelkezett saját személyében, amelyek biztosították a város magyar és német ajkú polgársága közös rokonszenvéről. Ő szász volt születésénél, magyar neveltetésénél fogva. Messze látó terveiben mindig nagy gonddal volt arra, hogy a két elem egységessége megőriztessék.

Boros György.

Az anya.

Midőn egy napon az ifjú férj hazatér, csodálkozva tapasztalja, hogy kis felesége nem szalad szokás szerint nevetve és csevegve elébe, hanem bevárja, míg a szobába lép s ekkor munkája mellől bizonyos ünnepélyességgel emelkedik fel s csak egy-két lépést tesz feléje.

— Mi ez? tán haragszik? megsértettem volna? — kérdi megdöbbenve önmagától. — De nem, hisz arca nem mutat haragot, sőt ellenkezőleg, boldogságtól sugárzik, csak az öröm, melyet kifejez, külbözik az eddigi játszi vidámságtól. Valami komolyabb, magasztosabb ez, a mit most mutat. Vajjon mi okozhatta?

Ekkor a férj tekintete azon a kis tárgyon akad meg, a melyet neje beléptekor letett a kezéből s a mi — úgy tünt fel előtte — mintha egy piczi fejkötő lett volna. Rögtön világos lett előtte minden. Az ő szívében is megrezdül egy eddig ismeretlen húr, soha nem érzett boldogság járja át egész valóját, s a vonzalom, szeretet mellé, a melyet eddig ifjú hitvese iránt érzett, egy új érzelem szegődik: a tisztelet, melyet az a n y a keltett fel szívében. Boldogságtól eltelve öleli keblére most már valódi feleségét.

— Ugy-e, nagyon fogod szeretni gyermekünket? — suttogja piruló arcát férje keblére rejtve a nő. — Teljes szíveimből. Minden igyekezetemmel azon leszek, hogy a társadalom hasznos tagjává neveljem.

— Én, én igyekezni fogok vallásosan nevelni gyermekemet. — Ez volt a nő felelete. Pedig ezzel nagyon sok van mondva. S vajjon tudatával volt-e az ifjú nőnek, milyen nagy és nehéz dologra vállalkozott ez egyszerű szavakkal? és felfogta-e faladatának horderejét, vallásosan nevelni gyermekét, a jelen korban, a mikor annyi akadály gördül lépten-nyomon a vallásos nevelés útjába; midőn tulfelvilágosultság, butaság, ember és társadalom, példa és tapasztalat, de sőt maga a tudomány is vállvetve küzdenek arra, hogy megdöntsék, aláássák vallásos hitünket s megfosszanak az egyedülitől, a mi — különösen nekünk, nőknek — támaszunk, védelmiünk, menedékünk az élet sokféle harczaiban; a mely nélkül annyiszor kellene kétségbeesnünk, a mely nélkül lehetetlen életünk. Mert életnek nevezhetjük-e az oly nő életét, a ki magasabb dolgokkal nem törődve, gondolatnélküli, mondhatni állatias

egykedvűséggel örli le napjait, élvezve, a mit a pillanat nyújt, zugolódba világ, emberek és gondviselés ellen, ha nem is úgy megy minden, mint a hogy ő szeretné; nem gondolva a holnappal, elhallgattatva a lelkiismeret szavát, testi jólétének, gyönyöreinek martalékul dobva lelkének üdvösségét?

— Vallásosan fogom nevelni gyermekemet. — Az ifju nő tán nem is sejté még akkor, mi mindentől óvhatja meg azt, ha sikerül elérnie, a mit felfogadott.

Az anya megtartá szavát, vallásosan nevelte gyermekeit, mert a gondviselés kis lánya után egy fugyermekkel is megajándékozta a szerető házásokat. A mint gyermekei annyira fejlődtek, imádkozni tanítá őket s lelkét édes gyönyörűség töltötte el, midőn a kisdetek összetett kezekkel, tiszta gyermeki ajakkal, buzgó áhitattal rebegették Isten nevét s kérték védelmét azokra, a kik kedvesek kis szívöknek. És a mint haladtak az évek s velők a gyermek fejlődése, úgy igyekezett az anya is el nem maradni vallásos oktatásaival.

„A nő legyen a családban bölcs és gondos anya, házának támasza és biztonsága“ mondja korunk egy vallásos nagysága. (XIII. Leó pápa). S valóban, nem oly könnyű a nő, az anya feladata, mint azt a legtöbben képzelik. Életet adni gyermekének, testi jóllétéről, jelenje szükségleteiről gondoskodni még nem elég. Az anya tevékenységének a jövőre is ki kell hatnia, nemcsak egészséges embereket, jó honpolgárokat kell nevelnie, apákat, anyákat kell a jövő nemzedék számára teremtenie, a kik folytathassák az általa megkezdett nagy munkát.

De nem elég az oktatás. Példája által kell az anyának buzdítania, lelkesítenie gyermekét. Hiába mondja neki „légy vallásos, hidj Istenben“, ha a gyermek anyja tetteiben szavainak ellenkezőjét látja. Az anyának, a mint egyszer azzá lett, egész életét a szerint kell betöltenie, hogy gyermeke, akkor is, mikor fejlődött ésszel látja s kíséri figyelemmel tetteit, azokban mindig csak követendő példát lásjon és soha okot a megütődésre ne találjon.

Az ifju nő igyekezett megfelelni annak, a mit feladata tőle kívánt. A szerint rendezte be életét, a mint azt gyermekeinek anyagi és szellemi jólléte megkívánta, s legfőbb öröme, gyönyörűsége, élvezete volt, ha látta, hogy törekvését siker koronázta s gyermekei nemcsak testileg épek, jól fejlettek, de lelkileg is magasabb színvonalon állnak, mint sok társaik, kiknek nevelését idegen kéz vezette, vagy egészen csak az iskolára volt hagyva szellemi fejlesztése. Mert az iskola, bár milyen nagy jótétemény magában véve az emberiségre nézve, csak felét végezheti annak, a mi a családi neveléssel egyesülve oly szép egészszé olvad.

Teltek az évek, az anya annak a boldog pillanatnak nézett elébe, hogy leánya és fia egy és ugyanazon időben részesüljenek vallástanításban s majdan hitükben való megerősödésüket (confirmálás) elérve, az urvacsora felvételének szentségében.

Oh mily magasztos érzelmekkel lépett az anya a tavasz virágaival ékesített templomba, melynek első padjait ünnepi díszbe öltözött fiuk, lányok, az élet tavaszának ezek a kedves virágai foglalták el! Mint dobbant fel édes fájdalomban szíve, midőn azok között az ő drága szülötteit, lelkének boldogságát, küzdelmekkel, szenvedésekkel bővülkedő életének e drága vigasztalóit megpillantá.

Mert az élet őt se kimélte jobban, mint másokat. Az évek során, míg gyermekeit ekkorára nevelheté, küzdött ő is eleget, gonddal, betegséggel, halálos veszteségekkel. De egy nem változott soha s fenntartotta lelkét a legnagyobb megpróbáltatások közepette is, gyermekei iránt való határtalan szeretete és rendíthetetlen hite vallásában, az Istennek véghetetlen jóságában. A ki a szenvedések után gondoskodik örömnapokról is, lám, nem engedte-e neki is megérnie ezt a szent, ezt a nagy napot, a melyen gyermekei, mint hitükben megerősödött keresztények belépendők valának az életbe?

Az életbe! De hát olyan szép, olyan kívánatos valami az élet, hogy az anyai szív örömpesve lássa abba belépni gyermekeit? Hát nem több fájdalmat, mint örömet rejt-e magában ez a rövid szó? Igaz. S mégis, mennyire ragaszkodunk mindnyájan hozzá, mennyire igyekszünk meg nem válni tőle! Mint elítéljük, a ki azt könnyelműen elveti magától s mennyire szánjuk, a kit a szenvedés annyira elkeserített, hogy hitét, vallását elveszítve, önkényt kényszerült annak végét vetni!..

Oh borzasztó kép! hogyan is adhatott annak helyet képzelete, ebben a szent, ebben a magasztos pillanatban! . . . De ime! a virágdíszes padok ifju népe kivonul, a szabad térségen körbe áll és elkezd fennhangon elmoudani hitvallását a gyülekezet előtt. Egy jól ismert, kedves hang üti meg fülét, az ő drága gyermeke, tiszta lelkesültségtől ragyogó arczu leánya mondja az imát: „Adjad Uram, hogy egyháznak hivei, szent nevednek méltó hangoztatói, törvényeidnek buzgó követői lehessünk, míg csak tart életünk!” Az anya szemét örömkönnyek árasztják el, soha nem érzett boldogság járja át szívét. Oh egy-egy ilyen pillanat hogy ne érne fel évek bánatával, küzdelmeivel!

És az évek telnek, mulnak. A kis fiuból ifju, a serdülő leányból hajadon lesz, a ki feltalálva egy hozza méltó férjban a társat, kit a gondviselés támaszául, védelmezőjéül szánt az élet utaira, mint boldog menyasszony áll annak oldalán, várva, hogy Isten hivatott szolgálja a vallás nevében egyesítse őket. Boldogan, szívében megnyugodva szerett gyermeke választása felett, rebeg áldást az ifju párra az anya. Bár lelke vérzik a gondolatra, hogy leányát ki kell bocsátania anyai szárnyai alól, nyugodtan látja őt az élet útjára lépni. Mert ha nem is adhatott neki földi kincseket hozományul, adott erényes nevelést, vallásos meggyőződést s ez felér (vagy tán többet is?) a világi javakkal, a mik világi élvekkal párosultan ritkán vezetnek a valódi, a lelki boldogsághoz.

Boldogan, szívében a tiszta vonzalom édes bizalmával mondta el a holtomiglant az ifju menyasszony s az a sugár, a mely ott fénylett

ártatlan szemében, az áhitat, Istenben való bizalom kifejezése, a mely egész lényén előmlött, midőn Istenhez fohászzkodott segedelemért, gyámolításért az élet el nem maradható küzdelmeiben, biztos kezessegül szolgált az anyának arra nézve, hogy gyermeke nem fog azok elől meghátrálni, sem azok között elvérzeni.

És ismét teltek az évek. A lány boldog anya, egy virágzó család központjává lett, az ifjut távolvidékre szolitá az élet s a most már özvegy anya betöltött hivatása tetőpontján áll. Elégülten tekint vissza lefolyt életére. Bár gyakran hibázott és nem egyszer tett olyasmit, a miért később önmagát elítélte, de a fődologban mit se vethetett magának a szemére. Az élet minden körülményei között igyekezett megfelelni emberi, anyai, keresztényi kötelességeinek. És a mint gondolatban visszapillant a multa s lelke előtt sorban elvonulnak annak tarka képei örömeivel, küzdelmeivel, lelkében önkénytelenül ez a kérdés áll elé: miért kell még tovább élnie, hisz a természetben minden elenyészik, ha betöltötte hivatását, a virág elhull, hogy helyet adjon a gyümölcsnek, a pille kimul, miután az új nemzedék lételét biztosította, miért kell tovább élnünk nekünk, embereknek, ha már betöltöttük, a mit a gondviselés reánk bízott? Nem jobb lenne-e nekünk is elszállni, másoknak helyet adni, mint a teremtés más lényeknek?

Nem, felel reá belsejében egy szilárd hang, mert éppen abban nyilvánul az embernek a teremtés más lényei felett való felsőbbsege, hogy ösztön helyett érzés vezeti lépteit. Hogy a szeretet, ragaszkodás, anyai érzelem nem természeti sugallat csupán, a mely, ha a természet által elébe szabott kötelességeknek megfelelt, megszűnik, hanem öntudatos érzelem, a melyet felfogunk, átérzünk, ápolunk lelkünk mélyében, a mely végig kísér földi pályánkon s az utolsó pillanatig hívünk marad.

A madár, ha szárnyaira bocsátja kisededét, a mint látja, hogy az már nem szorult gondjaira, megfedekezik róla s anya és gyermek között megszűnik minden kötelék. A virág nem bir tudatával annak, hogy létezése által a gyümölcs lételének segítségére volt s a pille aligha sejtji, hogy eltávozván, családot hagy maga után.

Isten minden teremtménye közül az ember az egyetlen, a melyiket családi, társadalmi kötelékek fűznek egymáshoz. Az emberi anya az egyedüli, a ki nem szűnik meg annak maradni akkor is, midőn gyermeke rég kikerült védő szárnyai alól s kilépve a család köréből, egy új családnak alapítója lőn. És van-e, képzelhető-e magasztosabb bizonyíték ennél az emberi nem felsőbb, tökéletesebb hivatása mellett?

Nem ebben rejlik-e napnál világosabb tanujele egy jövő életnek? Az anyag, a test kihál, visszakerül a földbe, a melynek lételét köszönheti, de a lélek, a mely az embert minden más teremtmények fölé emeli, él tovább. Azt a lelket, a mely gondolkozott, érzett, szeretett, a mely örömeiben, bánatában, kétségében Istenéhez szállt, hálát adva, segílyt keresve, megfejtést várva, azt a lelket a halál meg nem semmisítheti.

Oh bocsásd meg hát, mindenható Istenem az anyának is azt a hirtelen jött, bűnös gondolatot, hisz csak pillanatig tartott s egy pillantás a lábainál játszó kis unokára elég volt, hogy azt végképp elűzze lelkéből. Hisz az a végtelen boldogság, az a leírhatatlan gyönyör, a melyet ő ebben az egy rövid pillanatban átértett, emberen kívül egyetlen lénynek, sem madárnak, sem pillének, sem virágnak nem adatott.

Fanghné Gyujtó Izabella.

Bogáti Fazakas Miklós.

Szent hegedős! hol vagy? . . mely sirban nyugoszod álmaid?
Három századon át — kő se jelölte porod! . .
Ah! minek is márványt annak, ki él mi közöttünk?
Dávid hárfáján zeneti szent dalait! . .
Élsz! . . bár testedet a sir éjjele rég befedezte:
Szellemed itt lakozik szent dalaidba velünk! . .

Rédiger Géza.

Egy ifju pap emlékezete.

— Bakó Lajos szül. 1853-ban, meghalt 1888 márczius 26-án. —

Az ifju, ki még éppen hogy az élethez kezdett; a pap, a kit csak hogy beavattak a hivatalosak sergébe, mit szolgáltathat méltót emlékezetre? Valóban keveset olyant, mit az ugynevezett nagy férfiak életrajzában szoktunk keresni. Bakó Lajos — kinek e sorok szentelvek — csak 35 évet élt s abból 7 évet paposkodott s mégis nekünk élete oly kedves, márczius hó 26-án bekövetkezett halála oly lesújtó volt, hogy róla meg nem emlékezni nemcsak mulasztás, hanem valóságos hiba volna. Közepes módu székely szülők gyermeke lévén: nem számíthatott arra, hogy az életben költséggel járó pályára lépik, s atyja halála, mely még a székely-kereszturi gymnasiumba való tanulása alatt bekövetkezett, egészen saját erejére utalta. Ő lelkes buzgalommal s szép reményekkel tudott eltelni a papi pályáért. A kolozsvári főgymnasiumot és papnövelvét nagy küzdelmek árán, de kitartó szorgalommal végezte bé. Egyenes jellem, munka- és rendszeret már ifjui éveiben jelezték, hogy ő belőle az Ur szőlőjének nem közönséges munkása fog lenni.

Nem annyira ismert tehetségei méltánylása, mint inkább a tapintatos ifjuban helyezett bizalom volt az, melynek következtében Ferencz József püspök ur őt 1881-ben a sok ideig ürességben állott verespataki állomásra kinevezte pappá. Az, a mi egy rendes lelkészre első helyen szokott várni itt csak egyike volt számos, fontos és kényes természetű feladatoknak. Mig egyik felől a forradalom romjaiban még mindig sínlődő egyházat lábra kellett állítani, hiveit össze kellett gyűjteni s azok egyrészét a magyar nyelvre megtanítani, addig egyszersmind szolgálni

kollett a még elhagyottabb sorsban levő ev. ref. egyház tagjainak, békében kellett élni a róm. kath. lelkiésszel, hogy a magyar nemzeti érdekekben közösen harcolhassanak a román lakosság nagy befolyása ellen, s ezt Bakó a drága piaczu városban 300 frt nem egészen biztos jövedelemmel, módosabb hivei naponkénti segedelmzése mellett kellett hogy végezze. A tekintély megvédése anyagi erő nélkül, a jellem tisztántartása tűzhely nélkül: erős lelket kívánnak, s ezt Bakó Lajos legjobb hitem szerint mind megőrizte. Nagyon gyakori leveleiből lépésről-lépésre kísértem életét, s megrendítő volt annak tudata, hogy ugyanott tett nő-sülése nemhogy enyhítette volna küzdelmeit, sőt annyira fokozta, hogy szeretett hiveitől megkellett hogy váljon, s 1885 júliusban elfogadja a kadácsi ekklezsia meghívását. A házi zavar ide is kísérte, mignem kénytelen volt nejtől törvényesen elválni s uj házasságra lépni.

A kadácsi paposkodás ezután nyugodt és áldásos volt mind rá, mind gyülekezetére nézve, ujból megnősült. A jó székely nép között meg volt a talaj az áldásos munkára. A vasárnap i iskolát megalakította s azt már eleitől kezdve 30 - 40 ifju gyakorolta, a nép könyvtárt, mely elhanyagolt volt: rendbe szedte. A templom elavult orgonája helyett ujat készitendő állandó eréllyel működött, de örömét csak a munka megkezdésében lelhetette.

A pap életének legbiztosabb ismerője, szolgatársa, s mi Bakó Lajos papi jelleme lerajzolására nem adhatnánk találóbb szavakat, mint a melyeket Boros György kadácsi tanító és énekvezér a következőkben mond: „én már sok papot ismertem, de mondhatom, hogy eddigelé nem hallottam egyet sem, a ki olyan krisztusi szellemben álljon szószékbe s tanítson mint ő. Ő tudomány nélkül soha nem szólott. Ő nem volt hoszszas, s unalmas, de magas. Mint unitárius pap ugy betöltötte helyét, hogy nem képzelek senkit papjaink között, ki jobban betöltené. Mikor ő a partiálison a mult évben szónokolt, tanárok, papok, főgondnok, tanítók megvoltak lepve, hogy egy kadácsi pap olyan munkával s olyan szónoki tehetséggel álljon elé.

„Mint ember igazi tapintatos és igazságszerető. Őt az igazság mellől eltántoritani nem sikerült senkinek, pedig megvolt kísértve többször. Ő ugy állott és ugy védte azt, mint csak kell egy valódi jellemnek. És mégis olyan szerény volt, mint a szerény ibolya. Magát soha és sehol nem fitogtatta, s mégis ráismertek, hogy egy valódi tudományos készültségű ember. Oly éles látása s oly nagy emberismerete volt, hogy két hónap alatt jobban megismerte az embereket, mint más husz esztenő alatt. Az iskola körül olyan volt, mint egy valódi atya, ki gyermekei haladásán lelkéből örvend. Szerette a tanuló ifjuságot, a kis gyermekeket mint Jézus. Ő mint tanító is minta tanító lett volna.

„Házánál igazi szorgalmas, gondos és takarékos ember volt. Ő ha élt volna, módos ember lett volna, mert ebben második neje, kivel boldogan élt, jó segítője volt.

„A nép gyászát és bánatát nem is lehet elképzelni. Soha ilyen

papunk nem volt s nem is lesz, — ezt mondja mindenki. 19 napja hogy eltemettük s még az utódról egy hang se volt. Ez még eddig lelki gyász. Az első gyűlés alkalmával a sírkő felállítására 20 forintot szavaztak meg. Ezzel is azt mutatjuk ki, hogy szerettük. De szerette őt mindenki, a ki ismerte, a nép úgy, mint pályatársai. Nem volt szem, mely ne könnyezze; nem szív, mely ne fájlalta volna. A köri lelkészek, s az ismerősök nagy számmal gyűltek össze temetésére, mikor imát Török Sámuel szt.-mihályi, gyászbeszédet Kozma Dimén f.-váralja lelkész tartottak s Győrfi Ferencz vezetése alatt a Nyikó vidéki dalkör énekelt.“

Ezekhez a meleg sorokhoz keveset lehet adnom annak a megemlítésén kívül, hogy ifju barátunk megvolt áldva azzal a ritka tehetséggel, mely a papot szónokká is teheti. Már papnövendék korában két barátja felett tartott gyászbeszédeivel, a kolozsvári templomban tartott szónoklatával bebizonyította, hogy tud a szívhez s az értelemhez szólani érzéssel és hatással. Kezemben levő beszédeim látszik a gondosság, kéréselenség, tanultság és mély gondolkozás. Már ifju korában szerezni kezdett szép könyvtára volt, sokszor borus napjaiban, egyetlen vigasztalása.

Az a közhivatalnok, ki 7—10 évi nyilvános működés alatt ennyi jót tett, méltó az emlékezetre, nemcsak az eltűnt szép reményért, hanem a végzett jeles tettekért is.

A gyermekkor éveitől kezdve önzetlen hű barátság élvezett és elvesztett becséről szólanom nincs alkalom, s a még érzékeny seb sem enge-
gdi.

Boros Gy.

Egyleti élet és munkásság.

A nyári vasárnapi tanítás érdekében ismét felemeljük szavunkat s azt mindaddig fogjuk hangoztatni, a míg bekövetkezik a minek be kell következni, hogy minden pap, minden tanító és énekvezér rászánja magát erre a munkára, a mely éppen olyan fontos, mint az, hogy egyházunk s abban templomaink legyenek. Lássunk munkához most, mig nem késő, és pedig kezdjük az ifjuságnál a jövő egyház alapvetőinél. A múlt alkalommal rámutattunk egy pár tárgyhoz könnyen megtalálható segédforrásra. Jelenleg kiemeljük különösen az „Unitárius Kis Könyvtárt“, a melyben elejétől végig számos jeles cikk van, melyek feldolgozva jól értékesíthetők. Különösen felhívjuk a figyelmet a „Palesztina a Jézus korában“ (ára 30 kr.) és a „Jézus élete“ (ára 15 kr.) cziműekre, melyek egyenesen az ismétlő és vasárnapi iskolák növendékeinek vannak szánva. Az eddig megjelent 23 füzet ára 1 frt 50 kr., három példányban 4 frt. öt példányban 6 frt 50 kr., tíz péld. 12 frt 50 kr., kaphatók Derzsi Károly szerkesztőnél (Budapest II. főútcza 8. sz.)

Felolvasások Kolozsvárt. Egyletünk felolvasásai közül a hatodikat, s ezuttal utolsót, márczius 25-én tartottuk, melyről a Kolozsvárt megjelenő „Erdélyi Hiradó“ a következőket írta:

„Az unitárius főtanoda nagy auditoriumában, ez alkalommal is igen distingvált közönség gyűlt egybe, élvezettel hallgatva azt a két felolvasást, melyet Kőváry László historikusunk, a magyar tudományos akadémia tagja és Boros György az egylet titkársa tartottak.

Négy óra után, pár perczezel, Kőváry László kezdte meg, mindvégig élénk figyelemmel hallgatott felolvasását, mely a régi Erdély fejedelmeinek udvarába vezette hallgatóit. Az érdeemes felolvasó érdekes képet nyújtott a fejedelmek udvarai, az azokban uralkodó szokások és ünnepélyes szertartásokról. Élénk színekkel festette azt a fényt és pompát, mely az udvar szertartásaiban nyilatkozott. Részletesen ismertette a Bethlen Gábor Brandenburgi katalinnal való egybekelésének ünnepélyesebb mozzanatait. Majd Szoliman szultán táborába vezetett, leírva János Zsigmond fejedelemnek ottani fogadtatását. Később az udvari étkezés rendjét vázolta, kiterjeszkedve az egyes functionariusok feladatának ismertetésére s végül a fejedelmek temetési szertartásáról emlékezett meg. Fejedelmeink közül János Zsigmond és Báthory Kristóf voltak az elsők, kik hazájuk földjébe temetkeztek el. Az utóbbi végtisztességtételénél történekekről hosszasan szólt a felolvasó, ki tanulmányserü felolvasását egy, a 40-es évek mozgalmaira és a szabadságharczra tett reflexióval fejezte be. A hallgatóság élénken megélejenzte Kőváryt, ki valóban elismerésre való munkát teljesített akkor, mikor oly élénk világitásban tárta föl hallgatói előtt a régi Erdély társadalmi életének ismeretlen, de annál jellemzőbb mozzanatait.

Kőváry László után Boros György ült a felolvasó asztalhoz, egyikét olvasván fel azon mély megfigyelési képességre valló értekezéseknek, melyeknek az ifju egylet ez évi felolvasó-cyclusa oly annyira gazdag volt. Boros György felolvasása a „templomba járás és nem járás“ czimet viselt s e vallás-erkölcsi és társadalmi szempontból egyaránt kiváló fontosságú kérdés minden ágát kimerítő részleteséggel tárgyalta. Elein visszapillantást vetett a multra, mely e részben egészen mást mutat, mint a jelen. Majd áttért annak a hatásnak a jellemzésére, melyet a templomi szertartás ünnepélyes komolysága, a gyülekezet ájtatossága és a karének hangjai a jelenlevőkre ellenállhatatlanul gyakorolnak. „Nem mondhatjuk azt — mond felolvasó, — hogy ki nem jár templomba, az nem jó ember, de azt lehet állítani, hogy ki mennél többször szeret ott lenni, az rossz ember nem lehet.“ Felveti a kérdést, hogy vajjon mi oka a templomok látogatatlanságának. Kifejti, hogy az üres templomok nem egyszersmint az erkölcsi hanyatlás jelei, hanem befolynak arra egyéb körülmények is. Ilyenekként jelöli meg felolvasó a vasárnapi munkát, mely — kivált városunkban — a hivatlanokkra nehezedik; — továbbá a templomok czélszerűtlen és éppen nem kényelmes berendezését. Ezután hangsúlyozta, hogy ez állapoton változtatni kell, kérdi, hogy miképp történjék a változtatás? E tekintetben hivatkozik az első keresztényekre, kik a templomot egymásra nézve oly fontos helylyé tették, honnan az elmaradás veszteséggel jár.

Részletezi, hogy mit kívánhat e részben a gyülekezet a paptól, ki min os ekklesiáe oly fontos szerepre hivatott e kérdés megoldásánál. Majd kiterjeszkedik az egyházi ének kérdésére. Helyesnek tartaná, ha vegyes egyházi énekkar szervezetné a mi míg egyfelől a műélvezetre vágyók igényeit is inkább kielégítené, más részről lehetővé tenné a vallásos buzgalom fokozását, hatékonyabbá tételét.

A jó félórán át tartó felolvasást tetszéssel fogadta a közönség, mely azon meggyőződéssel távozott az egylet ez idei cyclusát bezáró ülésről, hogy a szép hivatásu egyletet hasonló felolvasások csak erősíteni fogják, s nemes feladatára hovatovább alkalmasabbá válik.

Recsenyéden Pál Ferencz ifju lelkész buzgalommal egyengeti hivei között az utat. Olvasó egyletet szándékozik alapítani, de célját csak kerülő utakon érheti el. „Néptünk nem rossz — írja — de a nevelés s az önképzés rá fér“. Ajánljuk figyelmébe a mult számban „Mi tevéők legyünk“ czim alatt közölt javaslatokat.

Köszönetnyilvánítás. A Dávid Ferencz Egylet tagjai közül az „Unitárius Közlöny“ költségei fedezéséhez szives adományaikkal ujabban hozzájárultak, vagyis a közlöny előfizetési árát is megfizették: Ajtai József Budapest; Kiss Mihály ny. esperes Árkos; Muzsnai József Dicső-Szt-Márton; Albert János Torda; Mátéfi Ferencz Nagy-Bánya; Simonich Zsigmond Perlasz; Konecz György N.-Borosnyó; Szentiványi József Kézdi-Vásárhely. Köszönet a pártfogásért, melyet továbbra is kérünk!

Béjelentett Dicső Szt.-Mártonból Kiss Sándor tanító 1 r. t. és 4 előfizetőt. Székely-Kereszturról Barabás Lajos lelkész 1 r. t. Hévizről Ozsváth Gábor lelkész 1 r. t. Marosi egyh. körből Kelemen Albert esperes 5 r. t. S.-Köröspatakról Deák Miklós 4 r. t. H.-M.-Vásárhelyről Ajtai János 2 rend. tagot. Köszönjük a buzgóságot!

Simén Domokos sírkövére adakoztak: „Az Ürmösi fiúk“, Miklós, Lajos, Gyula és Jenő 200 frtot. „Régi tervünk volt egy sírkő felállítása — írja Ürmösi Miklós — s most kétszeres örömmel ragadjuk meg az alkalmat, hogy e kegyeletes célra szánt szerény adományunkat egyesíthessük a néhai nagy emberünk tisztelői jó szívi adományaival“. „A gagy- és nyikómenti papi önképzőkör“ : 10 frtot; mélt. Daniel Gábor egyh. főgondnok ur 10 frtot; Boros György tanár 2 frtot. Összesen 222 frtot.

Értesítjük t. barátainkat és ügyünk pártolóit, hogy az „Unitárius Közlönyből“ még rendelkezünk teljes példányokkal s kívánalomra szívesen küldünk mutatványszámot.

Szerkesztői izenetek. Gy. I. Vargyas. Becses levelét vettük, kívánsága szerint járunk el, mihelyt terünk megengedi. — **S.-Köröspatak.** Mindent megkaptunk. Sor kerül rá. Üdvözlét! — **I. M. Torda.** A beküldött nevekre elküldöttük mind a négy számot. Nem tudjuk, mi a rendetlenség oka. Rajtunk nem mult. — **B. L.** A tagok beküldött névsora jelen számból kiszorult. A jövőben külön kö-

zöljük. — V. M. Brassó. Megérkezett. Átadtam megnézésre. Gyűjtöm az adatokat. Csak rajta! Köszönet! — V. D. Bölön. Köszönettel vettük. Többre nem számíthatnánk, hisz ott annyi az aratni való gabona! — S. K. S.-Szt.-Lőrincz. Teljesen megleszünk elégedve. Szives üdvözet és testvéri meleg kézzsoritás! R. G. Szabéd. Mindent vettünk köszönettel.

A t. lelkész urakat, kik a 2-ik számmal még nem számoltak volna, felhívjuk, hogy sziveskedjenek rövid időn elszámolni.

Hazánk és a külföld.

A protestáns irodalmi társaság f. hó 16-án Budapesten tartott gyűlésén megalakult. Elnökei voltak: Vay Miklós báró, ref. egyh., Prónay Dezső báró ev. egyh. főgondnokok. Az alapszabályok tárgyalása nem volt vihaméltküli, mivel a debreczeni küldöttek követelték, hogy csak reform. és evang. lehessenek tagjai. Ezzel szemben első helyen Tisza Kálmán miniszterelnök kijelentette, hogy ha az unitáriusok kizáratnak, akkor maga is kénytelen lesz visszalépni. Ilyen értelemben szólalt fel a két elnök, Tisza Lajos gróf, s különösen Szász Domokos, az erdélyi ref. egyh. kerület püspöke szólott még terjedelmesen, bizonyítván a lehetetlenségét s káros voltát az unitáriusok kizárásának A közgyűlés nagy többsége elfogadta az eredeti alapszabályt s később a debreczeni tanári kar is visszalépett az ellenzőktől, mihez képest az irodalmi bizottságnak tagjai lehetnek az unitáriusok is.

Fogarasban unitárius isteni tisztelet tartatott husvét másodnapján Tibáld Mihály járásbíró ur házánál. Az isteni tiszteleten 50-en voltak jelen. Urvacsorában részesült 47. Az isteni tiszteletet Osváth Gábor hévízi pap végezte.

Nyilvános köszönet. Mózes Mihályné, szül. Árkosi P. Irma önnagysága „A Hévízi unitárius szent ekklézsiának, visszaemlékezésem jeléül“ — mintegy 22 frt értékű himzett urasztali és egy kehely takarót ajándékozott. A nemes ajándékért és a hálás visszaemlékezésért köszönetet nyilvánítani e helyen is köntlességünknek ismerjük. Héviz, 1888. ápril 11-én. Antal István, gondnok. Osváth Gábor, unitárius pap.

Irodalom.

Buzgóság könyve. Irta: Sántha Károly, kiadja a Luther-társaság: most jelent meg. A több mint 300 lapra terjedő imakönyvet a hitbuzgóság és vallásos kegyesség szülte, s hisszük, hogy az olvasó lelkére jó és megnyugtató hatást tesz. Az imák különbféle alkalmakra szólnak s prozai és költői formákba vannak öntve, de még a prozaiakat is költői hangulat leügi át. A jeles szerzőnek egyik pályanyertes énekét most mutatjuk be olvasóinknak. Egy pár darabot kivéve, milyen a „Szentháromság vasárnapjára szóló“ s egy néhány kifejezést

mellözve unitáriusok is lelki élvezettel olvashatják ezt a kedves könyvet, melyet ajánlunk. Ára füzve 1 frt 50 kr. Kötve 2 frt. Kapható Kolozsvárt Grätz Mór év. lelkész urnál.

Halottak emléke.

Ü r m ö s i Abrahám körispataki lelkész és tanító mult hó 31-én jobb létre szenderült. A régi gárda egyik derék kiprobált közharczosa volt, ki egyszerre az egyház és iskola szent ügyének szolgált, nagy küzdelemmel, de hiven mind halálig. Legyen emléke áldott! Hátramaradt gyermekei közül fia Sándor fiatfalvi lelkész is gyászolja. — V i t á l i s Domokos bölöni tanító barátunk, mint arról mély részvétellel értesülünk, elveszítette kedves három éves fiát. — P é t e r f i Albert nyug. kir. telekkönyvvezető, az egykor szép tehetségü férfi, ki a költészet virágos mezéjére is jeles termékeket hintett f. hó 23-án élete 41-ik évében sok szenvedés után megszűnt élni. Isten nyugtassa meg őt s vigasztalja az özvegyen maradt nőt s a két kiskoru árvát!

Nyilvános nyugtázás.

Negyedik közlemény.

A Dávid Ferencz Egylet pénztárába fizettek:

Rendes tagok 1—1 frttal: Gál Kálmán, Szegszárd 1885—87. Radó János, Déva 1885—88. Radó Szász Mariska, Déva 1885—88. Nagy Mózes, N. Enyed 85—88. Benczédi Gergely, Kolozsvár 85—88. Péterfi Dénes, Kolozsvár 85—88. Endstrasser Benedekné, Kolozsv. 85—88. Barabás Károly, Kolozsv. évi 2 frt 50 kr. 85—86. Farkas Vilmos, Kolozsv. 85—89. Dr. Veres Lajos, Kolozsv. 86—87. Kanyaró Ferencz, Kolozsv. 86—87. Benedek Aron, Kolozsv. 85—87.

Bágyi Kálmán, pénztárnok.

T A R T A L O M.

Dicsőség Istennek. (Hymnus.)	Egy ifju pap emlékezete. Bo-
Sántha Károlytól 101	ros Gy. 110
Dávid Ferencz életéből. Boros	Egyleti élet és munkásság . . . 112
Györgytől 102	Hazánk és a külföld 115
Az anya. Fanghné Gyujtó Iza-	Irodalom 115
bellától 106	Halottak emléke 116
Bogáti Fazakas Miklós. Rédigér	Nyilvános nyugtázás 116
Gézától 110	

Nyomatott Gámán János örököseinél Kolozsvártt (Rel-középuteza).